

UUSMATERIALISTISIA TULKINTOJA AVUSTEISESTA LISÄÄNTYMISESTÄ

Suvi Salmenniemi

Elina Helosvuori (2021) *Procreative entanglements: Embryos, clinical practices and experiences of childlessness in the age of assisted reproduction*. Helsingin yliopisto. Publications of the Faculty of Social Sciences 193. 96 s. + tutkimus-artikkelit.

Elina Helosvuoren sosiologian alan väitöskirja esittää kysymyksen: Miten materia ja kokemukset lisääntymisestä yhteisnuotoutuvat hedelmöityshoidoissa? Väitöskirjan tutkimusaihe on sekä yhteiskunnallisesti että tieteellisesti ajankohtainen ja merkittävä. Tutkimus toimii kriittisenä puheenvuorona julkisessa keskustelussa tasaisin väliajoin vellovaan lisääntymishuoleen ja nostaa esiin näkökulmia, jotka jäävät usein pimentoon tässä varsin kapeasti kehystetyssä keskustelussa. Väitöskirjan tieteellinen merkitys kumpuaa pyrkimyksestä tuottaa uutta tietoa avusteisesta lisääntymisestä feministisen uusmaterialismin, eritoten Karen Baradin toimijuusrealismin näkökulmasta, mikä nostaa lisääntymisen moninaisen materiaalisuuden tarkastelun keskiöön.

Tutkimus tarjoaa rikkaan ikkunan hedelmöityshoitojen lääketieteellisiin ja hoidollisiin käytäntöihin sekä hoitojen elettyyn, affektiiviseen ja ruumiilliseen kokemukseen – siihen, miltä tuntuu elää joskus jopa vuosia kietoutuneena monenlaiseen lääketieteelliseen ja teknologiseen materiaalisuuteen ja miten tästä materiaalisuudesta muovautuu arkipäivän kumppaneita. Arkea eletään yhdessä neulojen, putkien, alkioiden ja luosten kanssa. Tutkimuksen päätuloksena todetaan, että avusteisen lisääntymisen käytäntöjen seurauksena lisääntymisen merkitys määrittyy uudelleen. Avusteisessa lisääntymisessä ei ole kyse ainoastaan lapsen syntymästä, vaan myös siitä, että ruumiilliset ja biologiset tilat tulevat lääketieteellisesti tunnistetuiksi ja samalla merkityksellisiksi potilaiden kokemuksille.

Väitöskirja koostuu neljästä osajulkaisusta ja yhteenvedosta. Osajulkaisusta kolme on julkaistu kan-

sainvälisissä ja yksi kotimaisessa vertaisarvioidussa lehdessä. Ensimmäinen, *Sosiologia*-lehdessä ilmestynyt artikkeli, käsittelee sitä, mitä luonnolle ja luonnollisuudelle tapahtuu ja mitä luonto saadaan tekemään hedelmöityshoidoissa. Artikkeli nostaa esiin, miten erilaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat tulevat hedelmöityshoidoissa yhteen ja millaisin seurauksin. Kiinnostava johtopäätös on, että luonnollisen vastinpariksi ei nouse epäluonnollinen, vaan avustettu, lääkitty, laajentunut ja jäljitely luonnollisuus. Lukijana minua viehätti tässä artikkelissa erityisesti Helosvuoren lakoninen, ajoittain kenties hieman sarkasmiin taipuva kirjoitustyyli.

Toinen, *Biosocieties*-lehdessä julkaistu artikkeli, pureutuu alkioiden valikointiin liittyvään prosessiin ja siihen liittyvän epävarmuuden käsittelyyn hedelmöityshoitolaboratorioissa. Artikkeli tuo esille, että alkioiden elinvoima on ”käytännöllinen saavutus”, joka tapahtuu useiden tekijöiden yhteisvaikutuksena. Artikkelissa valotetaan sekä laboratoriotyön kiehtovaa arkea että sitä, miten potilaat osallistuvat alkioiden arviointiin ja siirtoa koskevaan päätöksentekoon.

Kolmas artikkeli, joka on julkaistu *European Journal of Women's Studies*-lehdessä, tarkastelee hedelmöityshoidoissa olevien naisten kokemuksia. Se esittelee ”viipyilevän teknologisen yhteisnuotoutumisen” käsitteen, jonka avulla pyritään ymmärtämään sitä, miksi hoidot määrittelevät naisten elämää ja olemista vielä pitkään niiden loppumisen jälkeenkin. Neljäs, yhdessä Riikka Homasen kanssa kirjoitettu ja *Social Studies of Science*-lehdessä ilmestynyt artikkeli, puolestaan tutkii alkioita koskevaa tiedontuotantoa hedelmöitysklinikoilla ja osoittaa, kuinka globaalin lisääntymisteollisuuden mukanaan tuomat standardisoinnin ja automatisoinnin prosessit kohtaavat – ja ajoittain törmäävät – laboratorioissa tarvittaviin kädentaitoihin.

Väitöskirja pohjautuu monipuoliseen etnografiseen aineistoon, joka koostuu valistus- ja media-materiaaleista, osallistuvasta havainnoinnista sekä haastatteluista. Havainnointia on tehty hedelmöityshoitoklinikoilla, lapsettomiksi identifioituvien vertaistukiryhmissä sekä avusteista lisääntymistä käsittelevissä konferensseissa ja tapahtumissa. Haastatteluaineisto on kerätty hedelmöityshoitoklinikoilla ja vertaistukiryhmissä. Helosvuori kuvaa ja reflektoi hyvin aineistonkeruun prosessia ja omaa positiotaan tutkijana. Työtä leimaa hyvälle etnogra-

fialle ominainen kunnioittava suhde tutkittaviin. Kenttätöyön kuvausta on ilo lukea, ja se auttaa myös lukijaa pääsemään osaksi avusteisen lisääntymisen moninaista kenttää. Sen sijaan aineiston analyysi- ja tulkintaprosessin askelmerkkejä olisi voinut kuvata tarkemmin ja pohtia sitä, millaisia menetelmällisiä työkaluja uusmaterialistinen teoria tarjoaa tutkimusaineistojen erittelyyn.

Teoreettisesti työ paikantuu sosiologisen tieteen ja teknologian tutkimuksen sekä feministisen uusmaterialismin kentille. Keskeisin teoreettinen kehys on Karen Baradin toimijuusrealismi, jonka lisäksi analyttistä inspiraatiota ammennetaan toimijaverkosto-teoriasta, prakseologisesta tutkimusotteesta ja affektiteoriasta. Nämä teoreettiset tulokulmat nivoutuvat yhteen koherentiksi analyttiseksi lähestymistavaksi.

Työn erityinen ansio on siinä, että se laittaa uusmaterialistisen teorian oivaltavasti töihin etnografisen aineiston erittelyssä. Teoria ei jää empiirisestä aineistosta irralliseksi, eikä sitä survota aineistoon mekaanisesti. Etnografista aineistoa ei myöskään laisteta vain teoreettisten teesien kuvitukseksi. Etnografisen aineiston analyysi on täsmällistä ja huolellista, ja polku empiirisistä huomioista teoreettisiin johtopäätöksiin avataan erinomaisesti. Työstä näkyy, että siihen on käytetty aikaa: ei ole kiiruhdettu julkaisemaan ensimmäisiä, silmään helposti tarttuvaa huomioita, vaan on sinnikkäästi pureuduttu ilmitasoa syvemmälle ja näin tuotettu syvällistä ymmärrystä aiheesta. Etnografisen aineiston ja uusmaterialismin dialogista suodatetaan joukko kiinnostavia käsitteitä, kuten ”avustettu luonto”, ”alkioiden elinvoima” ja ”viipyilevät yhteismuotoutumiset”.

Kuten tutkimuksessa yleensä, myös Helosvuoren kaikin puolin erinomaisessa väitöskirjassa on joitakin lankoja, joita olisi voinut seurata pidemmälle ja punoa niitä tiiviimmin yhteen. Työ pitäytyy tiukasti valitussa teoreettisessa kehyksessä, mikä merkitsee sitä, että joitakin aiheen kannalta relevantteja sosiologisia ja feministisiä keskusteluja rajautuu väijäämättä käsittelyn ulkopuolelle. Esimerkiksi feministinen sosiaalista uusintamista koskeva keskustelu ja sen artikuloima kapitalismikritiikki olisi voinut terävöittää lisääntymiseen liittyvän politiikan ja eriarvoisuuden käsittelyä. Poliittikkaa koskeva keskustelu jää ylipäättään työssä hieman turhan varovaiseksi.

Helosvuori toteaa, että tieteen ja teknologian tutkimusta ja baradilaista uusmaterialismia on kritisoitu epäpoliittisuudesta kahdella tapaa: yhtäältä niiden on nähty korostavan materian aktiivisuutta mutta jättävän huomiotta tuntevan subjektin kärsimyksen, ja toisaalta niiden on katsottu asemoituvan ”vahvojen puolustajaksi” ja ohittavan tietynlaisia materiaalisia voimia, kuten kapitalistisen tuotantomuodon ja institutionaaliset valtasuhteet. Työssä olisi voinut ottaa kantaa vahvemmin näihin uusmaterialismiin kohdistettuihin epäpoliittisuussyytöksiin ja osoittaa, miten käsillä oleva tutkimus voi kumota näitä väitteitä ja avata uudenlaisia kysymyksiä ja näkökulmia politiikkaan. Väitöskirjan johtopäätökset jäävät niinkin vielä hieman varovaisiksi. Työssä olisi ollut aineksia rohkeampiinkin tulkintoihin. Yhteenvedossa olisi voinut nostaa vielä vahvemmin esiin lisääntymiseen liittyviä ristiriitoja ja hankauksia, joita osajulkaisuissa käsitellään, ja pohtia mitä ne merkitsevät ja millaisia seurauksia niillä voi olla.

Kaiken kaikkiaan Helosvuoren väitöskirja on taidokas ja kunnianhimoinen työ, joka osoittaa taitoa etnografisessa tutkimuksessa sekä syvällistä perehtyneisyyttä tutkimusaiheen aiempaan tutkimukseen ja uusmaterialistiseen teoriaan. Tutkimus on kauttaaltaan hyvin kirjoitettu ja kirkkaasti ajateltu, ja se tuo merkittävän tieteellisen kontribuution sosiologisen ja feministisen tutkimuksen keskusteluihin. Teosta voi suosittelaa lämpimästi kaikille teknologiasta, lisääntymisestä, uusmaterialismista ja ruumiillisuudesta kiinnostuneille lukijoille. Etnografisesta tutkimuksesta kiinnostuneille se tarjoaa kiinnostavan tutkimusmatkan avusteisen lisääntymisen jännitteille kentille toimien samalla vahvana osoituksena etnografisten menetelmien kyvyttä tuottaa hienovaraista ja todistusvoimaista tietoa monimutkaisista ilmiöistä.

VTT, dosentti Sivi Salmenniemi on sosiologian professori Turun yliopistossa. Hänen tutkimusintressinsä liittyvät terapeuttiseen kulttuuriin, poliittiseen osallistumiseen, yhteiskunnalliseen muutokseen, yhteiskuntateoriaan ja utopioihin. Hän johtaa parhaillaan Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet.